

De conversa

Aurora, centenaria da Gándara, unha muller afable e conversadora

Benigno García Casalderrey
Xaime Iglesias González

Chegamos á casa de Aurora, na Gándara, unha tarde anubrada, de escuros tons grises, que mesmo parecía que podía comezar a chover en calquera momento. Saladina, a súa filla, abriunos a porta e conduciunos á presenza da nai que estaba sentada nunha ampla cadeira. Aurora recibíunos con alegría e tendeuos as mans para acariñar as nosas coma querendo transmitirnos o seu afecto, facéndonos sentir como da casa. Aínda que ela xa sabía o motivo da nosa visita, explicámoslle a intención de publicar na nosa revista o esencial da conversa e que esta ía transcorrer segundo fosen xurdindo lembranzas, temas, anécdotas... Sentamos a carón da mesa e axiña nos decatamos que, ademais de contar moitos anos e de ter unha cabeciña ben ordenada, Aurora é unha persoa afable e faladora. E de seguida, comezou o seu relato.

Chámome Aurora Fernández Rodríguez. Nacín en 1923, o 5 de febreiro, na aldea de Samprizón, parroquia de Lebozán, no concello de Lalín. Nela cultivábase centeo, trigo, patacas, millo... Daquela seríamos uns vinte veciños. Hoxe só quedan tres. Crieime con miña nai, Carme, e con meu avó Ponciano, pero este finou cando eu só tiña sete anos. Quedamos as dúas soíñas, traballamos moito, en especial miña nai que, ademais, tivo que facer de pai.

A nosa parroquia dependía como anexo da parroquia de San Pedro de Espiñeira, concello do Irixo, provincia

de Ourense. Dende unha igrexa á outra había unha camiñada de máis dunha hora, así que, cando a xente tomou sentido, formaron unha comisión encabezada polo cura, D. Luis, e acudiron ao bispo solicitando que Lebozán fose unha parroquia independente, co seu propio cura, o que conseguiron de alí a pouco tempo. D. Luis era moi boa persoa e moi bo cura. Xogaba coas crianzas, organizáballes actividades divertidas e todos estábamos contentos con el. Tampouco cobraba polos actos relixiosos (vodas, bautizos...). Para agradecerlle o seu traballo e a súa bondade a parroquia fixolle unha estatua que está situada no adro. Ben merecida a tiña.

A Aurora gustáballe moito a escola, pero tiña que traballar e non podía ir tanto como quería. Daquela as crianzas comezaban axiña a traballar no campo, e se eran nenas, tamén nos labores domésticos, polo que a asistencia a escola era moi escasa.

Eu quería ir á escola, gustábame aprender, pero tiña que ir coas vacas e traballar nas leiras e na casa. Con todo, cando podía escapaba para a escola. Había na parroquia unha boa mestra, dona Erundina. Eu aprendín con ela case todo o que sei: contas, ler escribir... Tamén fun, por un tempo, á escola a Castro Dozón. Todo o que aprendín serviu para me defender na vida e para escribir cartas a emigrados en América, no nome dos parentes analfabetos que quedaran aquí. Cantas cartiñas lin e escribín cando era moza!

Aurora na Illa da Toxa.

De cando en vez, Aurora amosa espontaneamente recordos do seu pasado, máis ou menos afastado, pero falando do liño danos unha lección do proceso de elaboración (que resumimos), dende que se sementa ata que se converte en fío.

Os labores do liño son moitos. Hai que sementalo, limparlle as malas herbas, arrincalo con coidado, peitealo, amolcelo no río, secalo, mazalo... e finalmente fialo. Coas fías as tecedeiras elaboran tecidos cos que se podían facer camisas, calzóns, sabas, etc.

Coincidimos con ela en que os fiadeiros eran reunións nas que se mesturaba o traballo e a diversión. A esta tamén acudían, moitas veces, os mozos. Neles había cantos, contos, amores e fatigas. E falando dos fiadeiros, a conversa virou cara as diversións de cando Aurora era moza.

En Lebozán había moitas festas. A máis importante era a do patrón Santiago Apóstolo. Despois, San Antonio, San Cristovo, o Rosario e as Dores. Nos días de festa os veciños ían á igrexa parroquial a oír misa e logo á procesión. Pero como a igrexa estaba a uns 5 km da nosa aldea e os camiños eran malos, os veciños idearon de facer a festa e a diversión no propio lugar. Eran foliadas que se facían nun albio amañado para o caso. Alí cun acordeón, pandeiretas e pouco máis divertíamonos moito. Polo entroido disfrazabámonos e había o costume de facer o burro. Un ano os do lugar de Bustelo trouxeron a Samprizón un burro feito de palla cuns escritos que non nos gustaron. Entón nós devolvémollos cun cartel que dicía:

Aquí vos traemos o burro
e vénvos moi descalciño
decídelles a Benito
que lle faga uns zapatiños
(Benito era un zapateiro de Bustelo)

Para Aurora e o resto da veciñanza as festas, foliadas, entroido... viñan a ser como pequenos respiros na rutina do duro traballo diario. Pero, de cando en vez, algúns ambulantes rompían a monotonía de Samprizón.

Á nosa aldea era frecuentada por afiadores, barateiros, peixeiros e outros ambulantes que prestaban un servizo facendo o seu negocio e ao mesmo tempo animaban os camiños. Moitas veces viñan compradores de patacas, millo ou centeo aforrando o traballo de ir vendelos. Tamén pasaban arrieiros que levaban o viño do Ribeiro a Compostela. E recordo os trapeiros, traían louza e outros útiles de cociña que cambiaban por trapos, chatarra ou produtos do campo.

Ela dinos que non era moi guapa, pero nós intuímos que o debeu ser, ademais de simpática e divertida, polo que non é de estrañar que a pretendesen os mozos.

A familia de Aurora nunha romaría do Irixo.

Certo día, veu a unha foliada unha moza de Nogueira, máis guapa ca min e Antonio, que xa me facía as beiras e despois había ser o meu home, marchou con ela á casa. Noutra foliada, volveu onda min e díxenlle “vai con Rosalía”, que así se chamaba aquela moza, ou con quen queiras, pero comigo non quedas. A Antonio díxenlle varias veces que non quería casar con el, pero o atrevido foi onda miña nai e pediulle a miña man. Ela díxolle que non, que eu non lle conviña, mais el insistiu tanto que co tempo rematamos casando. Vivín feliz ao seu lado e miña nai estaba encantada co xenro, bo e traballador.

O traballo da terra estivo presente sempre na vida de Aurora, como na da maioría das mulleres de Lebozán, pois moitos homes marchaban a traballar ás Vascongadas e despois a Europa coa idea de gañar un diñeiro que a terra non daba.

O meu marido, nos tempos da fame, andou ao estraperlo. Compraba millo e trigo e ía vendelo ao Carballiño e outros sitios. Levaba os sacos no cabalo ou no carro de vacas. Facía carbón no monte, paus de zocos e mangos para ferramentas, en especial cando se puxeron as vías do tren de Ourense a Santiago. Cando veu a parcelaria desgustouse moito porque

pensaba que lle ían quitar as mellores terras. Despois, a madriña da voda, que emigrara a Francia, mandoulle un contrato de traballo e marchou para alá onde estivo doce anos. Ao pouco de volver faleceu. Deixoume soa con cincuenta e un anos, tres fillos e moito traballo por diante. Andei quince anos de loito e seguiría con el se non fose pola insistencia da familia en que o quitase.

Seguindo co relato sobre a forma de vivir nas aldeas daquel tempo, Aurora comenta que a xente estaba moi unida, que se axudaba unha á outra nas tarefas agrarias e incluso nalgunhas domésticas. Era unha forma de sobrevivir.

Os veciños e veciñas faciamos traballos comunitarios cando se segaba a herba ou o centeo, ao botar as patacas, na matanza do porco e cando viña a malladora. O forno tamén era, en certo modo comunitario, pois cando un veciño cocía pan, outros podían aproveitar a ocasión para cocer unha petada. A xente menos favorecida tiña vacas a medias. Nós alí dicíámoslle botar unha vaca: unha persoa de diñeiro botáballe a outra unha vaca a outra persoa para que a criase e cando se vendía, a ganancia repartíase a partes iguais. Se había leite, era para quen a criaba a vaca.

Aurora na Illa da Toxa.

Cando o golpe de estado de 1936, Aurora só tiña trece anos. Non ten conciencia de guerra, de bombas nin de tiros, pero lembra a represión que se desatou por aquel entón e a miseria que houbo durante anos.

Despois da guerra estaba todo intervido. Había moita miseria. Por sorte nós tiñamos millo, patacas, porco... e non pasamos fame, pero moitos veciños si. Os gardas civís eran moi botados para diante. Un día pasaron pola aldea e un can ladroulles, van eles, mataron o pobre do can. Noutra ocasión, dous homes de paisano viñeron á aldea preguntando por Manuel, irmán do meu home. A xente dicía que non sabía del. O meu home, que pasaba por alí, díxolles que estaba encamado, moi enfermo. Entón levárono detido ao mesmo tempo que a un veciño. O meu home explicoulles que as súas ideas eran as de traballar e soltáronos. Ao día seguinte encamiñáronse os dous cara ao Irixo para dar queixa do que lles pasara. De camiño atoparon unha parella de gardas civís, contáronlle o que lles sucederá o día anterior e os gardas dixeron: eses dous homes de paisano eramos nós.

Grazas á súa boa memoria puidemos saber que en Samprizón, moitas doenzas curábanse con remedios caseiros e en certos casos botábase man de curandeiros do lugar. Isto non quita que para doenzas importantes acudían aos médicos.

Para dolores de barriga usábase ruda; cando doía a cabeza poñíase na fronte rebandas finas de pataca; ás feridas poñíase folgas de chantaxe (unha planta); o mal de estómago curábase con auga fervedora ben quente. Se unha persoa escordaba un brazo ou un pé non ía ao hospital, acudía ao mañoso que os compoñía. Recordo o nome de dous mañosos, Manolo e José da Casa Nova. Tamén había quen levantara a "paletilla" ou bendicía as lombrigas cunha moeda de prata. Eran prácticas supersticiosas.

Eu tiven a solitaria cando tiña vinte e cinco anos. Estiven moi mal, moi delgada; non comía nin un ovo. Leváronme ao médico a Ourense; receitoume varios purgantes e dixo que cando a expulsase que a recollese nun bote para observala el, pois se quedase dentro do intestino a cabeza ou o pescozo, volvería a formarse de novo todo o verme.

As habilidades de Aurora non se cinguían só ao campo. Tamén dominaba os labores da casa. Facía pan, cocinaba, calcetaba e facía "ganchillo"; aínda hoxe o fai vendo a televisión.

Amasei moito pan de trigo e de millo con centeo. Facía empanadas de carne, polo... tamén con touciño e chourizos. Cando casou a miña sobriña Felicitas fixen a comida para todos os convidados. De postre fixen madalenas e leite frito. A xente lambía os dedos.

A súa privilexiada memoria permítelle recordar contos e adiviñas de antano.

Lembro varias adiviñas como estas:

*A leira branca
a semente negra
e cinco bois
tirando pola chavella
(Bolígrafo escribindo)*

*Alta estou
colorada me vexo
por unha risada
perdín o que teño
(a castaña)*

*Por un gusto e un regusto
e o gusto dunha muller
por un buratiño
metín carne sen cocer
(o dedal)*

*Anda de burato en burato
e vai coas tripas arrastro
(a agulla)*

Aurora é veciña da Gándara dende hai case cincuenta anos onde vive feliz coa súa filla Saladina.

Na Gándara adapteime moi ben, vin onda a familia que xa se instalara aquí antes. A xente é moi boa; estou encantada cos veciños. Teño pasado moitas tardes agradables na mesa da fonte do Pariegón con Verísima, Lela, Aurita e outras veciñas. Alí xogabamos as cartas, contábase contos... eran tardes moi agradables. Tamén viaxei moito co Imsero e fun aos baños. Actualmente teño dous fillos, seis netos, oito bisnetos e un tataraneto. Gustárame ter os netos cerca, pero algúns viven lonxe.

Foi un pracer falar con Aurora, gozar da súa amabilidade e optimismo, que sen dúbida contribuíron a que chegase a centenaria malia os traballos que pasou. Grazas. Grazas tamén a Saladina polo seu agrado, pola acollida que nos dispensou e por acompañarnos ao longo da conversa.